

Krzysztof Szpara

AGROTURYSTYKA W KARPATACH POLSKICH

Zarys treści: Karpaty są jednym z najważniejszych regionów turystycznych Polski. Od wieków rozwijały się na tym terenie różne funkcje. Do najważniejszych należą: rolnictwo, leśnictwo, przemysł, komunikacja i turystyka. Współcześnie szczególne znaczenie odgrywa funkcja turystyczna. Turystyka stanowi ważne źródło dochodów mieszkańców wsi, jest czynnikiem ograniczającym emigrację do miast i wpływa na poprawę warunków bytowych ludności wiejskiej. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie agroturystycznej bazy noclegowej w przestrzeni Karpat Polskich oraz określenie znaczenia agroturystyki dla społeczności lokalnych i dla turystów. Agroturystyka, łącząc funkcję rolniczą i turystyczną, jest ważną formą turystyki z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: agroturystyka, turystyka wiejska, Karpaty Polskie

Key words: agritourism, rural tourism, Polish Carpathians

Wprowadzenie

Karpaty Polskie zajmują powierzchnię ok. 19,5 tys. km² i pomimo podobieństwa niektórych cech przyrodniczych i społeczno-kulturowych są regionem wewnątrznie zróżnicowanym. Charakteryzują się także inną strukturą funkcjonalną niż obszary nizinne kraju (Kurek 1990).

Na terenie Karpat znajduje się ponad 1700 wsi o bardzo zróżnicowanej liczbie mieszkańców (od kilku tysięcy po kilkadziesiąt lub nawet mniej osób), prawie 90 miejscowości jest bezludnych. Kilkadziesiąt miast zajmuje ok. 7% powierzchni i skupia ok. 1/3 ludności. W miarę wzrostu wysokości spada liczba ludności i gęstość osadnictwa, które nie przekracza 1100 m n.p.m. Z powodów historycznych w kierunku południowo-wschodnim gęstość zaludnienia i osadnictwa maleje (Górka 1995).

Wsie karpackie pełnią wiele różnych funkcji, jednak nadal zdecydowanie dominują wsie o funkcji rolniczej (prawie 70%) i rolniczo-przemysłowej (11,5%). Funkcja usługowa pojawia się zwykle w ośrodkach gminnych, a jest bardzo wyraźna

w uzdrowiskach i miejscowościach turystycznych. W zachodniej części są położone wsie o bardziej zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej. Funkcja rolnicza dominuje we wsiach położonych wyżej i na obszarach słabiej zurbanizowanych (np. w Bieszczadach i Beskidzie Niskim) (Górka 1995).

W literaturze przedmiotu zwykle wymienia się 4 lub 5 głównych funkcji społeczno-gospodarczych Karpat Polskich: turystyka, rolnictwo, leśnictwo i gospodarka wodna (Kurek 1990; Warszzyńska 1985; Zabierowski 1975) lub przemysł, rolnictwo, leśnictwo, turystyka i komunikacja (Warszzyńska 1995). Nie powinny one ze sobą kolidować, przy zachowaniu właściwych kierunków i intensywności mogą rozwijać się w koegzystencji (Kurek 1990).

Od wieków tradycyjną funkcją Karpat Polskich było rolnictwo (zwłaszcza pasterstwo) oraz leśnictwo, a także eksploatacja bogactw mineralnych. Od XIX w. rozwija się turystyka (Kurek 2004), która w niektórych miejscach zdominowała inne funkcje.

Trudno mówić o rentowności w gospodarce rolnej w warunkach rynkowych, podczas gdy średnia wielkość prywatnych gospodarstw rolnych w Karpatach Polskich nie przekracza 3,5 ha, a często składa się na to wiele rozrzuconych w okolicy działek. Można tu jednak zauważyć znaczne różnice regionalne. W Bieszczadach i w Beskidzie Niskim gospodarstwa są nieco większe, a rozłogi mniejsze. W Beskidzie Śląskim, na Pogórzu Karpackim, a szczególnie na Podhalu przeważają gospodarstwa bardzo małe, składające się z wielu (nawet kilkudziesięciu) kawałków (Guzik 2001a).

Według Cz. Guzika (1995) priorytetowymi kierunkami produkcji rolnej w Karpatach Polskich powinny być: chów bydła i owiec w oparciu o paszę z trwałych użytków zielonych, sadownictwo (lokalnie) i produkcja warzyw. Widzi on również możliwość koegzystencji funkcji rolniczej z funkcją turystyczną na tym terenie, ale wyłącznie w przypadku przyjmowania letników w wielopokoleniowych zagrodach i żywienia ich w przydomowej kuchni.

Autorzy różnie definiują pojęcia „turystyka wiejska” i „agroturystyka”. Mając na uwadze najczęściej pojawiające się w literaturze ich rozumienia, można przyjąć, że „turystyka wiejska (ang. *rural tourism*) obejmuje całokształt gospodarki turystycznej na terenach wiejskich w znaczeniu funkcjonalnym i dodatnio wpływa na ich wielofunkcyjny rozwój. Agroturystyka (ang. *agritourism*) jest to przedsięwzięcie turystyczne podejmowane na terenach wiejskich przez rolników na bazie posiadanych zasobów produkcji i pracy, polegające na organizowaniu pobytu (wypoczynku) turystów przez rodzinę we własnym gospodarstwie rolnym lub równoważnym. Obejmuje ono zakwaterowanie, wyżywienie, zakup produktów z gospodarstwa oraz różne formy rekreacji organizowane w oparciu o gospodarstwo i jego otoczenie” (Szpara 2006).

Problem powiązania i wzajemnych wpływów funkcji rolniczej i turystycznej na wsi (w tym w warunkach górskich) był wielokrotnie poruszany w literaturze (m.in. Dąbrowska 1996; Górz 2003; Guzik 2001b, 2001c; Kurek 1983, 1985, 1989, 1990; Zabierowski, Barłowska 1989; Zabierowski i in. 1990). Dotychczasowe badania wskazują, że rozwój funkcji turystycznej na terenach wiejskich jest korzystny zarówno dla turystów (m.in. zwiększenie bazy noclegowej, konkurencja mająca wpływ na jakość usług turystycznych, alternatywne cenowo i jakościowo formy wypoczynku), jak i dla miejscowej ludności (m.in. umożliwienie uzyskania dodatkowego dochodu).

Rozwój ruchu letniskowego w Karpatach

Pierwsze koncepcje wykorzystania polskich wsi do organizowania wypoczynku dla mieszkańców miast sięgają XIX w. Było to m.in. związane z propagującym rozwój lokalnych inicjatyw gospodarczych i społecznych ruchem regionalistycznym, a także z działalnością ówczesnych lekarzy, którzy próbowali przeciwstawić się negatywnym skutkom urbanizacji, a szczególnie – niezdrowym warunkom życia w wielkich miastach: Warszawie, Lwowie, Krakowie i Łodzi. Duży wpływ na rozwój ruchu letniskowego miała również chęć dorównania przez mieszczaństwo bogatym sferom ziemiaństwa i burżuazji, które już w początkach XIX w. wyjeżdżały „do wód” (Drzewiecki 2002). Poza tym na uwagę zasługuje fakt, iż w XIX w. na terenach Polski żyła znaczna grupa ludności zaliczana do tzw. wyższych sfer (arystokracji, szlachty i burżuazji). Zimą spędzali oni w mieście, ale resztę roku w letniej rezydencji (majątku) na wsi, w której toczyło się bogate życie towarzyskie z przyjemnościami kulinarnymi. Wtedy też letni wypoczynek na wsi określano pochodzącym z języka włoskiego mianem „wilegiatura” (Stegner 2002).

Przed I wojną światową wyjazdy na wypoczynek do podmiejskich wsi letniskowych stały się modne i popularne, a wiele miejscowości wtedy właśnie rozpoczęło swą turystyczną karierę. Goście wypoczywali wówczas zarówno w domach rolników, jak i w nowo budowanych domkach letniskowych. Wchodzili też w różne formy współpracy z miejscową ludnością (Drzewiecki 2002). Pobyt letników był dodatkowym źródłem dochodu dla mieszkańców wsi. Zarabiali nie tylko na wynajmie pokoi, ale również na przewozach gości furmankami czy zaopatrywaniu ich w świeże produkty spożywcze (mleko, masło, sery, jaja, chleb, mięso). Kobiety z biednych środowisk miejskich mogły korzystać z tej formy wczasów w zamian za drobne prace w obejściu. Rozwijała się również społeczna działalność oświatowa. Czasami goszczące w gospodarstwie osoby z miast uczyły wiejskie dzieci czytać i pisać (Stegner 2002).

Rolnicy przystosowywali swe zagrody do potrzeb turystów. Przerabiali poddasza na pokoje gościnne, dzielili główną izbę i oddawali jej część letnikom, a nawet w całości ją wynajmowali, sami na lato przenosili się do stodoły lub na poddasze. Również pomieszczenia gospodarze przystosowywano dla gości. Wczasowicze przygotowywali posiłki samodzielnie lub jadali je razem z gospodarzami. Na wypoczynek (często na całe lato) przybywały zwykle kobiety z dziećmi. Ojcowie i mężowie pracowali, odwiedzając swe rodziny w weekendy lub przyjeżdżając na wieś na krótki urlop. Letnicy urządzali wycieczki do lasu, kąpali się w rzekach i jeziorach, jeździli też konno i grali w karty. W upalne dni przesiadywali w ogrodzie w cieniu drzew, czytając książki i gazety, a dzieci bawiły się w pobliżu. Wielką atrakcją były żniwa. Niedziele spędzano na łowieniu ryb, polowaniach i tańcach. Na łamach ówczesnej prasy pojawiały się artykuły na temat zbawiennego wpływu świeżego powietrza, ruchu i zdrowego odżywiania się na kondycję dzieci. Zwracano również uwagę na potrzebę angażowania ich do prac w gospodarstwie, wspólnej zabawy z rówieśnikami ze wsi, poznawania przyrody poprzez obcowanie z nią na co dzień oraz organizowania wycieczek krajoznawczych w najbliższe okolice. Jako przykład nacji zdrowo i aktywnie spędzających czas wolny podawano Anglików (wycieczki rowerowe) i Niemców (piesze wycieczki) (Stegner 2002).

W okresie międzywojennym ruch letniskowy zaczął przyjmować bardziej zorganizowane formy. W 1936 r. powstał Krakowski Związek Letniskowy, który reprezentował interesy 300 miejscowości, a w 1937 r. w Stanisławowie powołano Wojewódzki Związek Międzykomunalny „Karpaty Wschodnie” oraz Komisję Letniskową Powiatów i Gmin Województwa Tarnopolskiego, a także Związek Letniskowy „Bieszczady” z siedzibą we Lwowie (Drzewiecki 2002). Turystyka pobytowa skupiała się w kilkunastu głównych ośrodkach: Zakopanem, Ciechocinku, Krynicy, Otwocku, Rabce, Iwoniczu, Szczawnicy, Jastarni, Orłowie, Jastrzębiu, Wiśle, Muszynie i Busku-Zdroju. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż połowa z wymienionych miejscowości znajduje się w Karpatach, a zdecydowanie dominującym ośrodkiem było Zakopane (Leszczycki 1939a; Warszńska, Jackowski 1978).

W 1923 r. w wyżej wymienionych miejscowościach turystycznych pobierających takse klimatyczną wypoczywało 83,5% turystów, w 1930 r. – 69,9%, natomiast tuż przed wybuchem II wojny światowej, w 1938 r. – już tylko 61,1% (Warszńska, Jackowski 1978). Świadczy to o postępującej w okresie międzywojennym, stopniowej dekoncentracji ruchu turystycznego. Było to związane z pojawianiem się funkcji turystycznych w nowych ośrodkach – wsiach karpaccich (Kulczycki 1977).

W drugiej połowie lat 30. XX w. przebywało w Karpatach około 56% turystów pobytowych rejestrowanych w Polsce, w tym 40% w Karpatach Zachodnich (głównie na Podtatrze, w dolinie Popradu, w Pieninach, w okolicach Rabki i w Beskidzie Śląskim) i 16% w Karpatach Wschodnich (Leszczycki 1939b).

W 1957 r. reaktywowano założoną w 1937 r. Spółdzielnię Turystyczną „Gromada”. W związku z nieco bardziej przychylnym spojrzeniem rządu polskiego na gospodarkę prywatną, powstała możliwość organizowania tzw. „wczasów pod gruszą”. Oprócz znanych miejscowości turystycznych, które miały już pewną renomę, zwrócono również uwagę na inne, co prawda mniej znane, ale za to atrakcyjne ze względu na bogate walory przyrodnicze oraz położone w prawdziwie rolniczym krajobrazie – tradycyjne wsie. Do połowy lat 60. XX w. w organizacji letnisk dominowały regiony górskie i nadmorskie, nieco później dołączyły do nich tereny pojezierne. Zdecydowanie najpóźniej, bo dopiero w latach 70. ubiegłego wieku, organizację wynajmu wiejskich kwater prywatnych rozpoczęto w Bieszczadach (Drzewiecki 2002).

Okres dynamicznego rozwoju rozpoczął się pod koniec lat 80. minionego wieku i szczególnie przybrał na sile w drugiej połowie lat 90.

Coraz większa liczba gospodarstw agroturystycznych sprawiła, że zaistniała potrzeba założenia organizacji, które reprezentowałyby większą grupę osób. Zaczęły powstawać stowarzyszenia agroturystyczne, a w 1996 r. utworzono Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, która skupia liczne lokalne podmioty i reprezentuje je na szczeblu krajowym, a także międzynarodowym.

W 2010 r. w Polsce funkcjonowało 46 stowarzyszeń agroturystycznych wchodzących w skład Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej, w tym 8 (17,3%) na terenie Karpat Polskich: Podkarpackie Stowarzyszenie Agroturystyczne Ziemi Ropczycko-Sędziszowskiej, Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne, Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne – „Bieszczady”, Małopolskie Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej „Gościnny Rożnów”, Cieszyńskie Stowarzyszenie – „Natura”, Stowarzyszenie Agroturystyczne

Powiatu Limanowskiego, Podkarpackie Stowarzyszenie Agroturystyczne „Gospodarstwa Gościnne”, Stowarzyszenie Turystyki i Agroturystyki Ziemi Górskich.

Do głównych celów stowarzyszeń należy propagowanie, rozwijanie, a także pomoc w organizowaniu i prowadzeniu wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych. W ramach swej działalności organizują one szkolenia dotyczące przepisów z zakresu podatków, wymogów sanitarno-higienicznych oraz standardów zakwaterowania turystów, a także estetyki gospodarstwa, promocji i reklamy, ochrony środowiska czy zwiększenia atrakcyjności gospodarstwa poprzez organizowanie czasu wolnego dla turystów.

W procesie rozwijania agroturystyki w Karpatach Polskich od lat biorą udział również inne organizacje. Krakowski Oddział Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie organizuje kursy, szkolenia, udziela pomocy prawnej w zakresie interpretacji przepisów, wydaje poradniki i organizuje cykliczne sympozja agroturystyczne, w czasie których przedstawiciele świata nauki, stowarzyszeń agroturystycznych, samorządów lokalnych i innych organizacji wymieniają swe doświadczenia. Znaczącą rolę odgrywają również ośrodki doradztwa rolniczego prowadzące działalność doradczą i szkoleniową oraz organizujące konkursy agroturystyczne.

B. Zawilińska (2007) zwraca uwagę na współdziałanie mieszkańców prowadzących działalność agroturystyczną w Karpatach Polskich z dyrekcjami parków krajobrazowych. Podaje przykład porozumienia zawartego pomiędzy dyrekcją Zespołu Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie a Stowarzyszeniem GGG „Bieszczady”. W jego ramach gestorzy bazy noclegowej są zaopatrywani w materiały informacyjne, które rozprowadzają wśród turystów, stając się równocześnie punktami informacji przyrodniczej.

Wielkość i wykorzystanie agroturystycznej bazy noclegowej

Zapoczątkowany pod koniec lat 80. XX w. okres rozwoju agroturystyki spowodował duże zmiany w przestrzeni Karpat. Najbardziej dynamicznie wzrastała liczba gospodarstw agroturystycznych w połowie lat 90. XX w. Obecnie w dalszym ciągu przybywa miejsc noclegowych zarówno w gospodarstwach agroturystycznych, jak i w innych wiejskich kwaterach prywatnych, lecz zjawisko to nie zachodzi już tak intensywnie.

Określenie dokładnej liczby pokoi gościnnych i gospodarstw agroturystycznych jest bardzo trudne. Wynika to m.in. z faktu częstego nierejestrowania działalności, nieprecyzyjnego zdefiniowania zjawiska i odniesienia go do regulacji prawnych oraz dość dowolnego rozumienia i stosowania pojęcia „agroturystyka” i „gospodarstwo agroturystyczne”. Już kilka lat temu W. Kurek (2002), przytaczając oficjalne dane dotyczące liczby pokoi gościnnych w województwie małopolskim, zaznaczał, że są one kilkukrotnie zaniżone. Obecnie na podstawie danych GUS można szacować, że w 2006 r. na terenie Karpat Polskich znajdowało się ponad 2 tys. obiektów noclegowych agroturystyki (w tym prawie 75% całorocznych) dysponujących ponad 22 tys. miejsc noclegowych (w tym ponad 77% całorocznych) (tab.1).

Struktura przestrzenna zagospodarowania i ruchu turystycznego w Karpatach Polskich jest wyraźnie zróżnicowana. Przyczyną tych dysproporcji jest niejednolite rozmieszczenie walorów przyrodniczych w poszczególnych regionach, ale także

Tab. 1. Miejsca w bazie noclegowej gospodarstw gościnnych na terenach wiejskich w 2006 r.
 Table 1. The bed places in the agritourism farms in the rural areas (2006)

Powiat Poviat	Miejsca noclegowe Bed places						Odsetek miejsc w gospodarstwach agroturystycznych [%] Percentage of beds in agritourism farms		
	Ogółem liczba Total number			Gospodarstwa agroturystyczne Agritourism farm			Ogółem Total	Cało- rocznych Year- round	Sezonowych Seasonal
	Ogółem Total	Cało- rocznych Year- round	Sezonowych Seasonal	Ogółem Total	Cało- rocznych Year- round	Sezonowych Seasonal			
bielski	128	127	1	78	77	1	60,9	60,6	100,0
bieszczadzki	1 300	968	332	922	728	194	70,9	75,2	58,4
bocheński	332	292	40	231	196	35	69,6	67,1	87,5
brzeski	162	145	17	162	145	17	100,0	100,0	100,0
brzozowski	76	71	5	55	55	-	72,4	77,5	-
cieszyński	1 168	1 129	39	426	411	15	36,5	36,4	38,5
dębicki	197	66	131	197	66	131	100,0	100,0	100,0
gorlicki	968	833	135	831	696	135	85,8	83,6	100,0
jasielski	1 012	655	357	657	448	209	64,9	68,4	58,5
krakowski	73	73	-	9	9	-	12,3	12,3	-
krośnieński	1 713	1 342	371	748	637	111	43,7	47,5	29,9
leski	3 803	2 456	1 347	2 115	1 577	538	55,6	64,2	39,9
limanowski	1 662	968	694	1 164	691	473	70,0	71,4	68,2
myślenicki	675	534	141	385	336	49	57,0	62,9	34,8
nowosądecki	3 633	1 520	2 113	1 653	999	654	45,5	65,7	31,0
nowotarski	8 553	6 059	2 494	3 473	2 507	966	40,6	41,4	38,7
przemyski	218	218	-	115	115	-	52,8	52,8	-
rzeszowski	225	143	82	220	138	82	97,8	96,5	100,0
sanocki	1 639	1 303	336	1 340	1 073	267	81,8	82,3	79,5
strzyżowski	577	303	274	141	107	34	24,4	35,3	12,4
suski	966	865	101	455	408	47	47,1	47,2	46,5
tarnowski	703	568	135	280	213	67	39,8	37,5	49,6
tatrzański	1 8629	14 800	3 829	3 656	3 307	349	19,6	22,3	9,1
wadowicki	707	625	82	176	144	32	24,9	23,0	39,0
żywiecki	4 529	3 774	755	2 713	2 099	614	59,9	55,6	81,3
Karpaty Polskie Polish Carpathians	53 648	39 837	13 811	22 202	17 182	5 020	41,4	43,1	36,3

Źródło: opracowano na podstawie rejestru terytorialnego GUS.

Source: prepared on the basis of Polish Central Statistical Office territorial register.

tradycje turystyczne (Groch, Kurek 1995). Podobnie wygląda sytuacja w przypadku rozmieszczenia gospodarstw agroturystycznych.

Najwięcej agroturystycznych miejsc noclegowych jest na Podhalu (szczególnie na Pogórzu Spisko-Gubałowskim) oraz w Beskidach i w Pieninach, zdecydowanie mniej na Pogórzu Karpackim. Ponad 50% łóżek w gospodarstwach agroturystycznych znajduje się na terenie powiatów: tatrzańskiego (16,5%), nowotarskiego (15,6%), żywieckiego (12,2%) i leskiego (9,5%). W gminie Bukowina Tatrzańska istnieje aż 1869 agroturystycznych miejsc noclegowych (8,4%), a w gminach Czorsztyn (5,7%) i Biały Dunajec (4,9%) – powyżej tysiąca. Dużą liczbę łóżek w tego typu obiektach odnotowano ponadto: w gminach Rajcza i Milówka w Beskidach Zachodnich, w gminie Poronin na Podhalu, w gminie Krościenko na pograniczu Gorców, Beskidu Sądeckiego i Pienin, w gminie Krynica w Beskidzie Sądeckim, w gminie Uście Gorlickie w Beskidzie Niskim, w gminie Komańcza na pograniczu Beskidu Niskiego i Bieszczadów oraz w gminach Solina, Ustrzyki Dolne i Olszanica w Bieszczadach. Do najważniejszych „agroturystycznych” gmin na terenie Pogórza Karpackiego należą: Andrychów, Ciężkowice, Brzostek i Krasieczyn (w sumie ok. 3%) (ryc. 1).

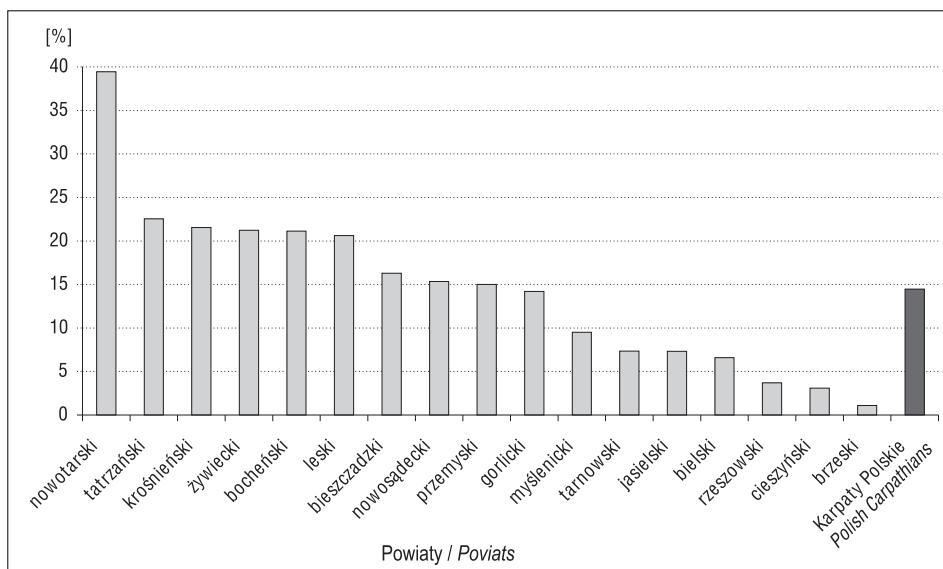
W skali Karpat Polskich agroturystyczna baza noclegowa stanowi nieco ponad 40% bazy noclegowej turystyki wiejskiej (prawie 53,5 tys. miejsc noclegowych). Według danych GUS największy udział (70–100%) miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych w ogóle miejsc noclegowych w gospodarstwach gościnnych na terenach wiejskich w 2005 r. notowano w gminach pogórskich (Brzostek i Jodłowa na terenie powiatu dębickiego; Iwkowa, Czchów i Gnojnik na terenie powiatu brzeskiego; Chmielnik, Błazowa, Hyżne, Tyczyn, Lubenia na terenie powiatu rzeszowskiego oraz Dydnia i Jasienica Rosielna na terenie powiatu brzozowskiego) oraz w gminach we wschodniej części Karpat Polskich (Uście Gorlickie, Ropa, Bobowa, Lipinki, Moszczenica na terenie powiatu gorlickiego; Komańcza, Zagórz, Bukowsko, Besko na terenie powiatu sanockiego oraz Ustrzyki Dolne i Czarna na terenie powiatu bieszczadzkiego) (ryc. 1).

Najmniejszy udział agroturystycznych miejsc noclegowych w bazie noclegowej turystyki wiejskiej jest notowany m.in. w gminach: Bukowina Tatrzańska, Biały Dunajec, Poronin i Kościelisko w powiecie tatrzańskim (19,6%), w których znajduje się najwięcej (16,5%) miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych i aż ponad 1/3 bazy noclegowej turystyki wiejskiej w Karpatach Polskich. Udział miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych jest większy w gminach lub powiatach o mniejszym potencjale turystycznym. Ośrodki charakteryzujące się dużym potencjałem turystycznym mają zazwyczaj niewielki odsetek miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych.

Wykorzystanie agroturystycznej bazy noclegowej w Karpatach Polskich jest zróżnicowane w przestrzeni i czasie. Według danych Instytutu Turystyki największe obłożenie mają obiekty na Podhalu (powiaty nowotarski i tatrzański), a najmniejsze – na Pogórzu Karpackim (powiaty brzeski, cieszyński i rzeszowski). Na pozostałym obszarze wykorzystanie to waha się w przedziale 5–20%, a średnio w Karpatach Polskich ok. 15% (ryc. 2). Podobne wartości są notowane dla województwa podkarpackiego (16,7%), małopolskiego (17,5%) i śląskiego (14,1) a nieco wyższa – dla średniej krajowej (20,4%). Dane te znajdują potwierdzenie również w innych badaniach. Przykładowo

Ryc. 2. Wykorzystanie miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych w Karpatach Polskich

Figure 2. Use of accommodation places in agritourism farms in the Polish Carpathians

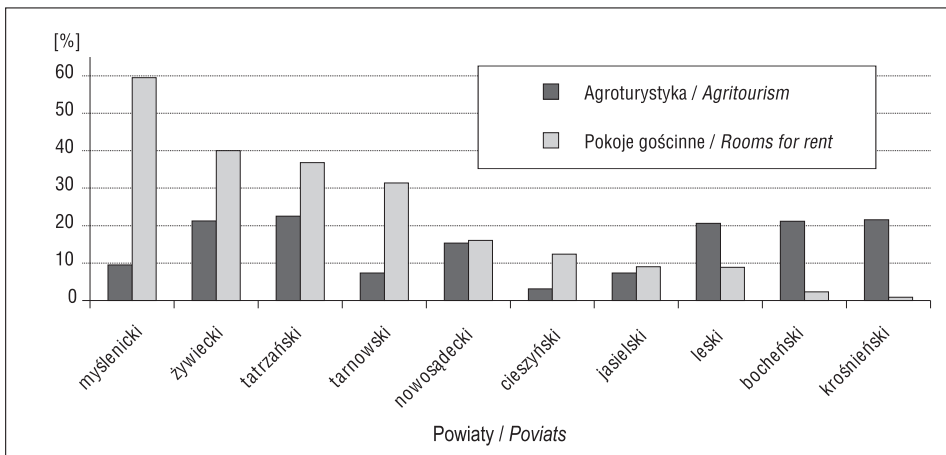
Źródło: opracowanie własne na podstawie Legienis (2004).

Source: prepared on the basis of Legienis (2004).

w 2003 r. w Bieszczadach Wysokich wykorzystanie bazy noclegowej turystyki wiejskiej szacowano na około 12% (Szpara 2007).

Wykorzystanie agroturystycznej bazy noclegowej charakteryzuje się dużą sezonowością w ciągu roku. Przykładowo w gminie Jabłonka na Orawie na lipiec i sierpień przypada średnio ok. 64% udzielonych osobonoclegów (Miraj 2007). Podobnie główny sezon turystyczny w większości gospodarstw agroturystycznych w Bieszczadach Wysokich trwa tylko 4 do 6 tygodni (Szpara 2006). Problem krótkiego sezonu turystycznego dotyczy nawet tak atrakcyjnych miejscowości, jak Białka i Bukowina Tatrzańska na Podhalu (Guzik 2003).

Wykorzystanie miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych jest znacznie niższe niż w pokojach gościnnych (gospodarstwach gościnnych). Według badań Instytutu Turystyki można zaobserwować duże dysproporcje w obrębie Karpat Polskich. Przykładowo w powiatach myślenickim i tarnowskim stopień wykorzystania pokoi gościnnych jest kilkukrotnie wyższy niż miejsc w gospodarstwach agroturystycznych, w powiatach nowosądeckim i jasielskim wartości te są porównywalne, a w powiatach krośnieńskim, bocheńskim i leskim są notowane znacznie wyższe wskaźniki wykorzystania miejsc w gospodarstwach agroturystycznych (ryc. 3).

Ryc. 3. Wykorzystanie miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych i w pokojach gościnnych w Karpatach Polskich

Figure 3. Use of bed places in the agritourism farms and in the rooms for rent in the Polish Carpathians

Źródło: opracowanie własne na podstawie Legienis (2004).

Source: prepared on the basis of Legienis (2004).

Przyczyny takiego stanu są złożone. Największą jednak rolę odgrywają trzy czynniki – lokalizacja obiektu, motywacje letników i rzeczywisty związek obiektów noszących szyld „agroturystyka” z działalnością rolniczą. Wyniki dotychczas przeprowadzonych badań dowodzą jednoznacznie, że turyści są zainteresowani różnymi formami wypoczynku w ramach turystyki wiejskiej, ale już sam wypoczynek w funkcjonującym gospodarstwie rolnym nie cieszy się ich dużym zainteresowaniem, chyba że obiekt jest położony na atrakcyjnym turystycznie obszarze. Odsetek letników, dla których pobyt w czynnych gospodarstwach rolnych jest ważnym motywem podejmowania decyzji w sprawie wypoczynku jest niewielki – w Bieszczadach stanowi on ok. 23% ankietowanych (Szpara 2003), w województwie podkarpackim prawie 7% wśród odpowiedzi pojawiających się na pierwszym miejscu i nieco ponad 18% dla drugoplanowych wskazań (Woźniak i in. 2005), a w skali Polski 18–20% wśród trzecioplanowych powodów (Strzembicki 2005).

Rolnicy prowadzący czynne gospodarstwo rolne (agroturystyka) zwracają uwagę na problem godzenia obowiązków wynikających z pracy na roli z potrzebą zajmowania się letnikami. Paradoksalnie dochodzi do sytuacji, w której „idealny” turysta to taki, który wynajmie pokój, sam się zatroszczy o swe wyżywienie, będzie samodzielnie poznawał okolicę i nie będzie przeszkadzał w pracy w polu.

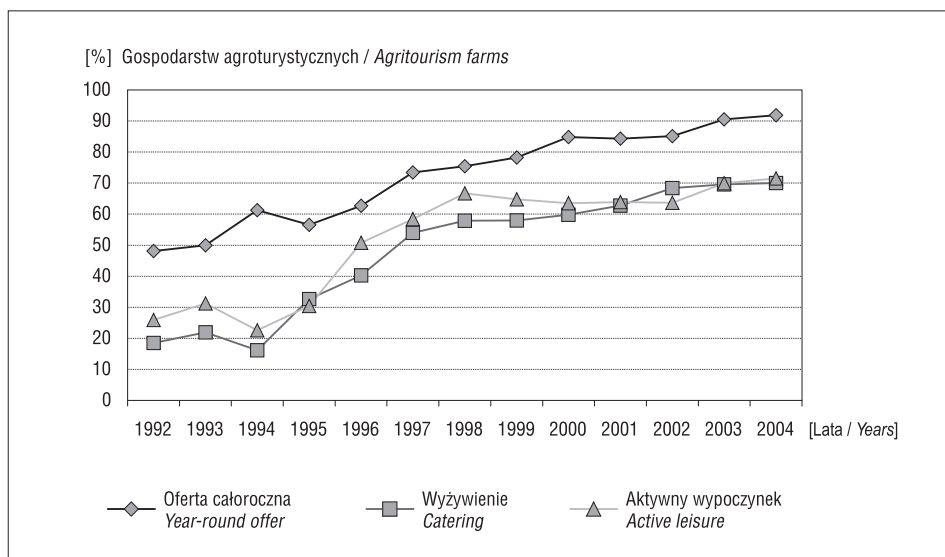
Letnicy wybierają obiekty o dobrej lokalizacji, odpowiednim standardzie i niskiej cenie. Mieszkańcy szczególnie atrakcyjnych turystycznie regionów, w których jest notowany znaczny ruch turystyczny, dostrzegają łatwiejszą i szybszą drogę do osiągnięcia sukcesu finansowego. Zaprzestają stopniowo działalności rolniczej, anga-

żują natomiast wszystkie siły i środki w różne usługi świadczone turystom. W takim przypadku można mówić o zanikaniu prawdziwych gospodarstw agroturystycznych i o dynamicznym rozwoju turystyki wiejskiej.

Jest to zjawisko trudne do uchwycenia, ponieważ nie można jednoznacznie stwierdzić, które z gospodarstw jest nadal związane z rolnictwem, a które już nie. Również polskie prawo nie jest w tym względzie doskonałe, gdyż jako rolnika traktuje każdą osobę dysponującą 1,1 ha użytków rolnych i płacącą podatek rolny. Nie jest to dobre rozwiązanie, gdyż zniekształca obraz polskiej agroturystyki. Również przynależność do stowarzyszenia Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne nie zależy od stopnia powiązania z rolnictwem, gdyż przede wszystkim zwraca się uwagę na standard obiektu i jego ogólny wizerunek.

Nie ma presji społecznej na zmianę takiego stanu i wyodrębnienie gospodarstw rolnych z grupy licznych gospodarstw gościnnych. Wpływają na to dwa czynniki. Szacuje się, że gospodarstwa agroturystyczne, w których interesie byłaby taka zmiana, stanowią zaledwie kilka procent wszystkich wiejskich kwater prywatnych w Karpatach Polskich. Nie są więc znaczącą siłą do przeprowadzenia takich zmian.

W wielu obiektach agroturystycznych można zaobserwować działania zmierzające do wydłużenia sezonu turystycznego oraz podniesienia standardu i tym samym

Ryc. 4. Zmiany w ofercie gospodarstw zrzeszonych w stowarzyszeniu Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne – „Bieszczady” w latach 1992–2004

Figure 4. Changes in the offer of farms associated in the “Galician Guest Farms – Bieszczady” association in 1992–2004

Źródło: opracowano na podstawie Gąsiorowski (2004).
Source: prepared on the basis of Gąsiorowski (2004).

poprawy komfortu wypoczynku letników. Budynki mieszkalne podlegają procesom termomodernizacji, są budowane oczyszczalnie ścieków, jest zakupywany sprzęt sportowo-rekreacyjny, coraz częściej można znaleźć ofertę pełnego wyżywienia (ryc. 4).

Pozytywnym zjawiskiem są częste powroty letników do tego samego gospodarstwa. Świadczy to o zadowoleniu zarówno z formy wypoczynku, jak i z konkretnego gospodarstwa agroturystycznego. Bywa, że relacje oficjalne ulegają zmianie na czysto przyjacielskie. Goście wypoczywający w gospodarstwach agroturystycznych pochodzą głównie z największych ośrodków miejskich w Polsce. Przykładowo wśród letników w gminie Jabłonka na Orawie 1/3 stanowili goście z Krakowa, a poza tym z Górnego Śląska, Warszawy, Trójmiasta, Szczecina i Poznania (Miraj 2007). Wśród letników wypoczywających w Bieszczadach dominowali goście z województw: mazowieckiego, śląskiego, pomorskiego, małopolskiego, wielkopolskiego i podkarpackiego (Szpara 2007). W dalszym ciągu niewielki jest odsetek gości z zagranicy w tego typu obiektach. Na Orawie stanowili oni tylko 6% letników (Miraj 2007), a w Bieszczadach zaledwie ok. 1,5% (głównie Niemcy, Francuzi, Holendrzy i Brytyjczycy) (Szpara 2007).

Znaczenie agroturystyki dla społeczności lokalnych i dla letników

Rozwój funkcji turystycznej na terenach wiejskich Karpat Polskich, w tym szczególnie rozwój agroturystyki jest zjawiskiem ważnym zarówno dla mieszkańców Karpat, jak i dla letników. Szeroko pojmowana agroturystyka jest istotnym elementem bazy noclegowej regionu.

Na pierwszym miejscu należy zwrócić uwagę na aspekt ekonomiczny zjawiska i możliwość uzyskania dodatkowego dochodu dla mieszkańców wsi. Z czasem dla wielu turystyka staje się podstawowym źródłem utrzymania. Ważne, że uzyskane w ten sposób fundusze zasilają budżety lokalnej społeczności.

Na możliwości uzyskania dodatkowego dochodu z działalności turystycznej na wsi wskazuje m.in. J. Majewski (2003). Za szczególnie ważne podaje on uruchomienie efektu mnożnikowego, który „napędza” lokalną koniunkturę gospodarczą. Podobnego zdania są M. Dębniwska i M. Tkaczuk (1997), które szacują, że jedno gospodarstwo rolne świadczące usługi turystyczne „uruchamia” na obszarze wiejskim ok. 10 nowych miejsc pracy. Dlatego też agroturystyka jest ważnym elementem wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

Dodatkowym źródłem dochodu dla gestora bazy noclegowej może być opłata za nocleg, wyżywienie, wypożyczenie sprzętu sportowego, umożliwienie łowienia ryb w stawie, jazdę konną, sprzedaż nadwyżek produktów rolnych, pamiątek itp.

Warto zwrócić uwagę na możliwość zagospodarowania nadwyżek produktów rolnych wyprodukowanych w gospodarstwie, z których są przyrządzane potrawy dla letników. Duże znaczenie ma też otwarcie nowych rynków zbytu dla lokalnych produktów również w dłuższej perspektywie. Niejednokrotnie są one przesyłane do stałych odbiorców pocztą.

Turysta ma natomiast możliwość znalezienia noclegu o przyzwoitym standardzie, niewysokiej cenie i często w bardzo atrakcyjnym krajobrazowo terenie. Jest to forma

wypoczynku, z której najczęściej korzystają rodziny z terenów miejskich – szczególnie z małymi dziećmi. Mogą one poznać zupełnie inny sposób życia, pracy, lokalne zwyczaje, gwary, inne religie. Niebagatelne znaczenie ma kontakt ze zwierzętami gospodarskimi, a także możliwość wypoczynku z przywiezionym z domu pupilem. Niekiedy żywienie odbywa się w oparciu o lokalne, wyprodukowane w odwiedzanym gospodarstwie lub w sąsiedztwie produkty. Przygotowane z nich potrawy mają niezapomniane walory smakowe. Wielu, kończąc wypoczynek i wracając do miejsca stałego zamieszkania, nabywa od rolników zapas wybranych produktów.

Cz. Guzik (2005) podkreśla, że agroturystyka w sposób szczególny sprzyja edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży. Przebywanie na terenach wiejskich, w gospodarstwie ekologicznym, pozwala lepiej zrozumieć takie pojęcia jak: rolnictwo ekologiczne, pełnowartościowa naturalna żywność, gospodarowanie w harmonii z przyrodą itp.

Obecnie można zaobserwować zjawisko specjalizacji niektórych gospodarstw agroturystycznych (najczęściej oferta dotyczy jazdy konnej, ale też myślistwa, wędkarstwa itp.). Z ekonomicznego punktu widzenia jest to wskazane. Gospodarstwa agroturystyczne funkcjonujące na terenie jednej lub kilku wsi współpracują ze sobą w zakresie oferowania różnych usług i starają się spełnić oczekiwania letników tak, aby byli oni zadowoleni i wrócili w to samo miejsce lub polecili je znajomym czy rodzinie.

Współpraca dotyczy też usług gastronomicznych. Bywa, że na terenie jednego gospodarstwa z usług żywieniowych korzystają letnicy wypoczywający w sąsiedztwie. Niekiedy potrzebne produkty rolne są kupowane u sąsiadów, co jest zjawiskiem pozytywnym, gdyż umożliwia podtrzymanie dobrych, sąsiedzkich relacji i zwiększa możliwość zarobku dla lokalnej społeczności. Niestety można też zauważyć inny sposób zaopatrzenia w produkty spożywcze – w lokalnych sklepach, a nawet w hipermarketach czy na odległych giełdach.

Prowadzący działalność agroturystyczną szybko zauważają, że tradycja, krajobraz i miła atmosfera mogą w pewnym momencie nie wystarczyć do właściwego prowadzenia obiektu. Biorą więc udział w różnych szkoleniach doskonalących ich umiejętności, poszerzających wiedzę specjalistyczną i wpływających na ogólny poziom wykształcenia. Szczególne znaczenie mają tu kursy języków obcych, których znajomość jest niezbędna w kontakcie z tak przecież pożądanymi gośćmi z zagranicy.

Na podstawie analizy dokonanej przez Z. Kryńskiego (2007) w oparciu o materiały Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale oraz Powiatowych Zespołów Doradztwa Rolniczego w Jaśle i Krośnie można wymienić przykładowe tematy szkoleń, które odbyły się w latach 2003–2005. Szkolenia „agroturystyczne” dotyczyły:

- kształtowania produktu agroturystycznego,
- żywienia turystów w gospodarstwach agroturystycznych,
- estetycznego zagospodarowania zagrody wiejskiej,
- prezentacji dorobku wsi,
- estetyki i bezpieczeństwa w gospodarstwie,
- przepisów prawnych związanych z działalnością agroturystyczną,
- kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej,
- zasad funkcjonowania stowarzyszeń turystycznych,

- agroturystyki jako dodatkowego źródła dochodów,
- podnoszenia jakości usług,
- bukieciarstwa.

Szkolenia obejmowały również zagadnienia z zakresu działalności pozarolniczej (m.in. podstawy przedsiębiorczości, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich), ekologii (m.in. ochrona środowiska naturalnego, zasady prowadzenia gospodarstw ekologicznych, segregacja odpadów), ekonomii i organizacji (m.in. tworzenie grup producenckich, prowadzenie rachunkowości, przepisy prawne), problemów technologicznych (m.in. wdrażanie nowych odmian drzew i krzewów, prawidłowe gospodarowanie na użytkach zielonych) oraz wybrane problemy polityki rolnej Unii Europejskiej (Kryński 2007). Szkolenia, warsztaty i konferencje są organizowane również przez różne lokalne grupy działania, stowarzyszenia agroturystyczne itp.

Niebagatelne znaczenie ma również możliwość promowania i poznania lokalnej kultury poprzez uczestnictwo letników w wydarzeniach kulturalnych, warsztatach rękodzielniczych, degustację regionalnych potraw itp. We wschodniej części Karpat Polskich zainteresowaniem cieszą się m.in. nawiązujące do przedwojennych tradycji „Powojenne Targi Końskie” w Lutowiskach czy „Święto Chleba” – festyn w gospodarstwie agroturystycznym połączony z pokazem wypieku chleba i degustacją. Z. Musiał (2007) zwraca uwagę na bogatą ofertę kulturową skierowaną do letników wypoczywających w powiecie limanowskim. Składa się na nią m.in. 14 zespołów regionalnych z bogatym dorobkiem artystycznym (w tym Złote i Srebrne Ciupagi zdobyte na Międzynarodowym Festiwalu Ziemi Górskich w Zakopanem) i 60 artystów – malarzy, rzeźbiarzy, kowali, hafciarek itp. Bogaty jest kalendarz imprez kulturalno-folklorystycznych, m.in. organizowana od 30 lat „Limanowska Słaza”, Ogólnopolski Festiwal Piosenki Turystycznej połączony z piknikami agroturystycznymi czy „Konkurs Skubania Pierza”.

Wszystkie tego typu imprezy mają olbrzymie znaczenie dla wzbogacenia oferty turystycznej w regionie. Są atrakcyjne same w sobie, lecz szczególnego znaczenia nabierają podczas niesprzyjającej aury, gdy możliwości zagospodarowania wolnego czasu na terenach wiejskich są znacząco ograniczone.

Zakończenie

Gospodarowanie na roli w Karpatach zawsze było obciążone dużym ryzykiem wynikającym ze zmiennych i trudnych warunków przyrodniczych oraz uwarunkowań ekonomicznych. Determinowały one możliwości produkcji rolnictwa i osiągnięty dochód, który przekładał się na warunki bytowe miejscowej ludności (Guzik 1995). Dlatego też szukano alternatywnych możliwości zarobkowania. Począwszy od XIX w. dawał je rozwój różnych form turystyki, w tym turystyki wiejskiej i jej szczególnej formy – agroturystyki.

W krajach rozwiniętych można zaobserwować zmianę modelu wypoczynku. Odchodzi się od turystyki masowej, na rzecz turystyki indywidualnej – poznawczej, przyrodniczej i kulturowej. Obszary wiejskie doskonale nadają się do organizowania takich form turystyki i rekreacji jak: wypoczynek pobytowy, turystyka krajoznawcza,

pobyty w drugich domach i agroturystyka. Dlatego też tereny wiejskie w całej Europie są bardzo popularne jako tereny recepcyjne turystyki. Szacuje się, że turystyka wiejska stanowi 10–20% wszystkich form i 23% turystów wybiera na wypoczynek tereny wiejskie (Kurek 2004).

Znajduje to przełożenie na aspekt ekonomiczny. W badanych w 1985 r. gospodarstwach karpaccich trudniących się wynajmem kwater i żywieniem turystów, dochody były wyższe średnio o ponad 30% od innych gospodarstw rolnych w kraju (Kurek 1990). W Bieszczadach Wysokich dochody z działalności turystycznej sięgają 29% łącznych dochodów badanych gospodarstw gościnnych (w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym nawet 50%). Przykładowo średni dochód z rolnictwa stanowi 19%, a z innych, pozarolniczych źródeł – 53% dochodu przeciętnego gospodarstwa udzielającego noclegów w tym rejonie (Szpara 2006). Dla porównania w różnych krajach i regionach dochody z agroturystyki wahają się od kilku do kilkudziesięciu procent, a w Polsce od kilkunastu do trzydziestu kilku procent ogółu dochodów w gospodarstwie (Drzewiecki 2002).

Letnicy korzystają w zagrodzie z noclegów i wyżywienia. Kiedy wracają do miejsca zamieszkania, zaopatrują się również w zapasy produktów spożywczych. Zabierają ze sobą kupione w gospodarstwie lub w sąsiedztwie chleb, miód, sery, warzywa i owoce. Ponadto zwiedzając okolicę, wstępują do muzeów, korzystają z usług przewodników i punktów gastronomicznych, kupują też pamiątki, paliwo i inne potrzebne rzeczy. Wczasowicze uprawiają również turystykę i korzystają z różnych form rekreacji. Wypożyczają sprzęt turystyczny, kupują bilety wstępu do parków narodowych, korzystają z wyciągów narciarskich, wykupują loty szybowcami lub godziny jazdy konnej. Wszystkie te czynności związane są z pewnymi kosztami, które ponoszą letnicy na rzecz miejscowej ludności.

Dotychczasowe badania pokazują, że rozwój funkcji turystycznej na obszarach wiejskich niesie wiele korzyści. Turystyka stanowi ważne źródło dochodów mieszkańców wsi, a przez to jest czynnikiem hamującym emigrację do miast (szczególnie osób młodych i kobiet). Jest ona również ważnym czynnikiem wpływającym na poprawę warunków bytowych ludności wiejskiej (Kurek 1990). Mając na uwadze rolniczą funkcję Karpat i jej powiązanie z funkcją turystyczną, należy traktować agroturystykę jako bardzo ważną formę wpisującą się w ideę zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Dąbrowska M., 1996, *Przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pod wpływem turystyki*, Turyzm, 6, 1, 49–62.
- Dębniwska M., Tkaczuk M., 1997, *Agroturystyka – koszty, ceny, efekty*, Poltext, Warszawa.
- Drzewiecki M., 2002, *Podstawy agroturystyki*, Oficyna Wyd. Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz.
- Gąsiorowski A., 2004, „*Galicyskie Gospodarstwa Gościnne*” w powiatach bieszczadzkim, jasielskim, krośnieńskim, leskim i sanockim w latach 1992–2004, Stowarzyszenie „Galicyskie Gospodarstwa Gościnne – Bieszczady”, Lesko (maszynopis powielony).
- Górka Z., 1995, *Osadnictwo*, [w:] J. Warszyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 219–232.

- Górz B., 2003, *Spółczesność i gospodarka Podhala w okresie transformacji*, Prace Monograficzne, 359, Wyd. Nauk. Uniw. Pedagogicznego, Kraków.
- Groch J., Kurek W., 1995, *Turystyka*, [w:] J. Warszyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 265–299.
- Guzik Cz., 1995, *Rolnicze użytkowanie ziemi*, [w:] J. Warszyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 239–252.
- Guzik Cz., 2001a, *Rola rolnictwa górskiego w gospodarce kraju (na przykładzie Polskich Karpat)*, [w:] B. Kortus (red.), *Człowiek i przestrzeń*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 173–184.
- Guzik Cz., 2001b, *Rola rolnictwa górskiego w gospodarce kraju (na przykładzie Polskich Karpat)*, [w:] B. Kortus (red.), *Człowiek i przestrzeń*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, s. 173–184.
- Guzik Cz., 2001c, *Rolnictwo i agroturystyka w koncepcji wielofunkcyjnej wsi w Bieszczadach i Beskidzie Niskim*, Zesz. Nauk. AR w Krakowie, Sesja naukowa, I, Kraków, 379–389.
- Guzik Cz., 2003, *Agrotourism in the Podhale Region (villages Biatka and Bukowina Tatrzańska example)*, [w:] W. Kurek (red.), *Issues of tourism and health resort management*, Prace Geograficzne, 111, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 61–69.
- Guzik Cz., 2005, *Edukacja ekologiczna w agroturystyce*, [w:] Z. Kryński, E. Kmita-Dziasek (red.), *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, Materiały Sesji Naukowej 11 Ogólnopolskiego Sympozjum Agroturystycznego, Prace Nauk.-Dydakt. PWSZ w Krośnie, 15, 319–328.
- Kryński Z., 2007, *Ocena działalności szkoleniowej pracowników powiatowego zespołu doradztwa rolniczego w Jasle i Krośnie*, [w:] J. Sikora (red.), *Turystyka wiejska a edukacja – różne poziomy, różne wymiary*, Wyd. Akademii Rolniczej w Poznaniu, 110–123.
- Kulczycki Z., 1977, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Kurek W., 1983, *Problem of Development of Tourism in Rural Areas*, [w:] *Tourism and Recreation in the Neighbourhood of Big Towns*, IGU, Symposium, Łódź, 303–314.
- Kurek W., 1985, *Degradacja walorów turystycznych środowiska przyrodniczego Karpat w wyniku intensyfikacji rolnictwa*, Monografie 209, AWF w Poznaniu, Poznań, 251–257.
- Kurek W., 1989, *Influence of Tourism on Socio-Economic Transformations of Rural Areas in Podhale Basin*, Prace Geograficzne, 80, 117–122.
- Kurek W., 1990, *Wpływ turystyki na przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich Polskich Karpat*, Rozprawy habilitacyjne, 194, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Kurek W., 2002, *Turystyka w województwie małopolskim*, [w:] Z. Górka, A. Jelonek (red.), *Geograficzne uwarunkowania rozwoju Małopolski*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 85–89.
- Kurek W., 2004, *Turystyka na obszarach górskich Europy. Wybrane zagadnienia*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków.
- Legienis H., 2004, *Wykorzystanie kwater agroturystycznych i pokoi gościnnych będących w ewidencji urzędów gmin*, na zlecenie Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki i Pracy, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Leszczycki S., 1939a, *Podstawy gospodarki uzdrowiskowo-letniskowej w Karpatach*, Prace Studium Turyzmu UJ w Krakowie, 5, 3–62.
- Leszczycki S., 1939b, *Rozwój ruchu uzdrowiskowego w Polsce*, Turyzm Polski, 2, 6, 111–124.
- Majewski J., 2003, *Agroturystyka to też biznes*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa.

- Miraj K., 2007, *Agroturystyka w gminie Jablonka na Orawie*, [w:] W. Kurek, R. Faracik (red.), *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 169–178.
- Musiał J., 2007, *Rola dziedzictwa kulturowego i jego znaczenie edukacyjne dla rozwoju turystyki wiejskiej na przykładzie subregionu limanowskiego*, [w:] J. Sikora (red.), *Turystyka wiejska a edukacja – różne poziomy, różne wymiary*, Wyd. Akademii Rolniczej w Poznaniu, 209–217.
- Stegner T., 2002, *Turystyka wiejska na ziemiach polskich w XIX i w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Problemy turystyki i hotelarstwa*, Fundacja Rozwoju Wyższej Szkoły Morskiej w Gdyni, Wyd. Akademii Morskiej, 4, Gdynia, 40–46.
- Strzembicki L., 2005, *Wypoczynek w gospodarstwach wiejskich w opinii turystów*, [w:] Z. Kryński, E. Kmita-Dziasek (red.), *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, Prace Nauk.-Dydakt. PWSZ w Krośnie, 15, 23–39.
- Szpara K., 2003, *Czym jest agroturystyka w Bieszczadach?*, [w:] A. Ostromęcki (red.), *Zesz. Nauk. Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Turystyki w Lesku*, 1, 115–121.
- Szpara K., 2006, *Turystyka wiejska w Bieszczadach Wysokich*, praca doktorska, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków.
- Szpara K., 2007, *Wykorzystanie turystycznej bazy noclegowej w Bieszczadach Wysokich*, [w:] W. Kurek, R. Faracik (red.), *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 255–265.
- Warszyńska J., 1985, *Funkcja turystyczna Karpat Polskich*, *Folia Geographica, Ser. Geogr.-Oecon.*, 18, 79–104.
- Warszyńska J., 1995, *Wstęp*, [w:] J. Warszyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 9–11.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Woźniak M., Grodzki W., Józefczyk B., 2005, *Preferowane formy wypoczynku na obszarach wiejskich w opinii mieszkańców Podkarpacia*, [w:] Z. Kryński, E. Kmita-Dziasek (red.), *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, Prace Nauk.-Dydakt. PWSZ w Krośnie, 15, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie, 41–52.
- Zabierowski K., 1975, *Specyfika ziem górskich w Polsce*, *Zesz. Probl. Postępów Nauk Rolniczych* 162.
- Zabierowski K., Barłowska A., 1989, *Czynniki stymulujące i ograniczające korzystny wpływ turystyki na rolnictwo w warunkach górskich*, *Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich*, 29, PAN, 209–215.
- Zabierowski K., Barłowska A., Jędrzejczyk I., 1990, *Wpływ turystyki na przekształcenia w rolnictwie górskim*, *Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich*, 30, PAN, 163–173.
- Zawilińska B., 2007, *Turystyka w działalności parków krajobrazowych w Karpatach*, [w:] W. Kurek, R. Faracik (red.), *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 303–311.

Agritourism in the Polish Carpathians

Summary

Agriculture used to be the most vital branch of economy in the Carpathian Mountains. It is particularly significant in the Carpathian Foothills. The importance of the agricultural function decreases towards the south in favour of forestry and tourism (Groch, Kurek 1995). The tourism function is particularly important for the Polish Carpathians, as they have the largest share of areas of the highest value for tourism. Environmental features allow many forms of tourism to develop during the relatively long tourist season (Warszyńska 1985). However, both infrastructure and tourist traffic in the discussed area are very diverse as a result of uneven distribution of tourist values and various tourist traditions (Groch, Kurek 1995). Data from the Main Statistical Office allow estimating that in 2006 there were over 2 thousand agritourism facilities able to accommodate over 22 thousand people in the Polish Carpathians. Yet the data may be considerably underestimated. The most numerous agritourism accommodation facilities are found in the Podhale (particularly in Spisko-Gubałowski Foothills) and in the Beskids and Pieniny Mountains, far fewer in the Carpathian Foothills. Over 50% of accommodation places in agritourism farms are found in the tatrzański (16.5%), nowotarski (15.6%), żywiecki (12.2%) and leski (9.5%) poviats. In the gmina of Bukowina Tatrzańska there are the most – as much as 1869 (8.4%) – accommodation places in agritourism farms (fig. 1). In the Polish Carpathians, agritourism accommodation facilities make just above 40% of rural tourism accommodation, but in the particular regions these values differ greatly from the average (fig. 1, tab. 1). The research shows that the development of the tourism function in rural areas brings many benefits. Tourism is an important source of income for the inhabitants of the country, and thus reduces emigration to urban areas (particularly in the case of young people and women). It is also an important factor in improving the living standards of the rural population (Kurek 1990). Agritourism – a specific case of rural tourism – combines the agricultural and tourism functions of the Polish Carpathians. It offers an opportunity to rest in attractive rural areas and is an important source of financial support for many families. This form of tourism usually develops in an environmentally friendly manner, thus it is also an element of sustainable tourism development in this region.

Translated by Anna Maria Gernand

Krzysztof Szpara
Katedra Geografii
Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie
ul. Sucharskiego 2
35-225 Rzeszów